

Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa – rationalisoituvan urheilun nykysosialisaatio nuorten tulkitsemana

Outi Aarresola, Hannu Itkonen & Jari Lämsä

Tutkimuksen kohteena ovat nykynuorten elämäkerralliset urheilupolut, joita tarkastelemme lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksin. Lajisosialisaation vahvistuminen ilmenee historiallisessa tarkastelussa kilpaurheilun rationalisointumisen seurauksena. Nuorten erilaiset pääomat ja toimijuus mahdollistavat kuitenkin eriävien valintojen ja polkujen syntyminen nykyisen kilpaurheilun kontekstissakin. Tutkimuksessamme hahmottelemme neljä urheilupolkutyyppeä. Nuorten omiin tulkintoihin perustuva urheilupolkujen tutkiminen lisää ymmärrystämme urheiluun sosiaalistumisen muutoksista.

Johdanto

Urheilijoiden urat ovat kiinnostaneet tutkijoita jo usean vuosikymmenen ajan. Tutkimuksessa on kuitenkin kolmenlaisia puutteita. Ensinnä kansainvälinen tutkimus on keskittynyt valmennusopillisen perinteen mukaisesti tarkastelemaan kapea-alaisesti urheilijoiden harjoittelua tai sen psykososiaalisia ehtoja (esim. Côté ym. 2007). Toiseksi vaikka tutkimuksissa on pyritty tarkastelemaan uran koko kehityskaarta lapsuusvuosista lähtien (mm. Bloom 1985), on tutkimusta kuitenkin tehty pitkälti huippu-urheilun näkökulmasta ja retrospektiivisesti. Fokuksessa on ollut menestyksen selittäminen. Sen sijaan nuorten omiin tulkintoihin nojaava kilpaurheilun tutkimus on ollut varsin vähäistä. Tämä liittyy siihen, että kansainvälisesti aihepiirin kasvatussosiologista tutkimusta ei juurikaan ole harrastettu (Coakley 2011). Kolmas puute on, että kansainvälinen tutkimus ei aina ole sovellettavissa suomalaisen sosiaalisoi- ympäristöön ja urheilukulttuuriin. Suomalainen kilpaurheilun sosiaalisoi- tyttyvä tutkimus taas on ollut varsin vähäistä, joten kansallinen tieto on ollut vajavaista (vrt. Vuolle 1977; Ojala 2015; Salasuo ym. 2015).

Tässä tutkimuksessa pyrimme paikkaamaan näitä tutkimusaukkoja ja tavoittamaan suomalaisten nuorten omia tulkintoja esiin tuovan, sosiologisen näkökulman kilpaurheiluun sosiaalistumiseen. Kilpaurheilulla viittaamme urheilun tavoitteellisesti orientoituneeseen puoleen harrasteurheilun sijaan. Yleisemmin lapsi- ja nuorisourheiluksi ymmärrämme järjestäytyneen, kilpailutoimintaan osallistuvan liikkumisen, eli pääasiassa lasten ja nuorten urheiluseuratoiminnan. Urheiluseuratoiminta saattaa sisältää sekä kilpaurheilua että vähemmän tavoitteellista harrasteurheilua.

Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella nykyisten nuorten urheilijoiden urheilupolkuja. Hyödynnämme taustateorian ja sekä sosialisointien että elämäntieteen käsitteitä ja niihin liittyviä teoretisointeja, kuten myös urheilun sosialisointien historiallista tarkastelua. Sosialisointien ymmärrämme suomalaiselle liikunnan ja urheilun sosialisointitutkimukselle tyypillisesti kaksisuuntaisena prosessina, jossa yksilö omaksuu kulttuurin arvot ja yhteisölliset käytännöt, mutta omilla toimillaan vaikuttaa myös niiden muotoutumiseen. (Esim. Zacheus 2008; Itkonen, Salmikangas & Simula 2010; Aarresola & Konttinen 2012; Ojala & Itkonen 2014.) Elämäntieteenparadigmassa sosialisointien kaksisuuntaisuus on tarkoittanut erityisesti yksilön toimijuuden aiempaa korostuneempaa huomioimista. (Elder 1998; Mayer 2003; Hitlin & Elder 2007). Elämäntieteenparadigmassa on myös alleviivannut sosialisointien prosessimaista ja kehityksellistä luonnetta, jota tässäkin tutkimuksessa pyrimme tavoittamaan. Lasten ja nuorten elämässä on kyse ennen muuta muutoksesta, ei johonkin sosiaaliseen tilaan pysähtymisestä (esim. Puuronen 2006, 227).

Tutkimuksessa käytämme Mayerin (2003, 464) elämäntieteen määrittelmää mukailien urheilun käsitettä kuvaamaan yksilön urheilun parissa kokemien tilojen, toimintojen ja tapahtumien elämäntieteenhistoriallista sarjaa (ks. Aarresola 2015). Urheilupolku viittaa siten myös koettuun sosialisointiin ja sen tulkinnalliseen puoleen. Polun vaiheisiin liittyvässä tarkastelussa hyödynnämme urheilun uritutkimuksen lisäksi aikaisemmista sosialisointiteorioista Bergerin ja Luckmannin määrittämää jakoa primaari- ja sekundaarisosialisointiin (Berger & Luckmann 2009 [1966], 147–165). Elämäntieteenparadigman näkökulmasta urheilupolkuun tuovat vaihtelua niin historialliset tekijät, urheilujärjestelmään liittyvät normatiiviset tekijät kuin ihmisten henkilökohtaiset suhteet ja oma toimijuus (Antikainen 1998, 112–113; Elder 1998).

Tässä tutkimuksessa käsittelemme sosialisointia kolmen ulottuvuuden – lajisosialisointien, pääomien ja toimijuuden – avulla. Tutkimus ei siten ole tyhjentävä kuvaus nuorten erilaisista urheilupuolista, vaan se valottaa polkuja edellä mainituista kolmesta näkökulmasta. Tällä tavoin haluamme kiinnittää katset erityisesti nuorisourheilun polkujen historiallisen muutoksen ilmenemiseen (lajisosialisointi) sekä nuorten elämäntieteen tulkintahorisonttiin (pääomat ja toimijuus). Nämä ulottuvuudet toimivat myös tutkimuksen analyttisinä työkaluina ja sosialisointien tulkintateorioina. Seuraavassa paneudumme tarkemmin näihin ulottuvuuksiin.

Kyläkisailusta lajisosialisointiin

Urheilun sosialisointien muutokset voidaan jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen: 1800-luvun leikki- ja kisailukulttuuriin, 1900-luvun alun järjestäytyneeseen kilpaurheiluun sekä 1900-luvun lopun urheilukulttuurin eriytyneeseen ja lajisosialisointien voimistumiseen. Vaiheiden historiallisen tarkastelun ohella hahmottuu Habermasin teoretisointia (1987 [1981]) tulkittua urheilun vähittäinen rationalisoituminen ja sosialisointien muuttuminen elämäntieteen yhteisymmärrykseen perustuvasta kasvatustoiminnasta systeemiseksi, eriytyneeksi sosialisointiksi.

Urheilun kansalliset lähtökohdat ovat agraariyhteiskunnan leikki- ja kisailukulttuurissa. Peleihin osallistuivat niin aikuiset kuin lapset, ja kisailu rajoittui oman kylän piiriin. Toiminta oli varsin vapaamuotoista ja tarkoitettu huviksi ja iloksi. Urheilulla oli ennen muuta yhteisöllinen merkitys, ja urheiluun osallistuminen tapahtui lähiyhteisössä. (Kärkäinen 1992, 155; Itkonen 2003, 328; Kokkonen 2015, 23–29.) Kilpaurheilua organisoivia seuroja ryhdyttiin perustamaan 1800-luvun lopussa. Suomessa nuorisoon liikkuminen kiin-

nittyi kuitenkin myös osaksi kansalaiskasvatusta ja voimistelu oli osa monien kansalaisjärjestöjen toimintaa (Kärkkäinen 1992, 157; Kokkonen 2015, 31). Samalla rakentui niin kutsuttu urheilun hyvä kertomus, jonka mukaisesti urheilun nähtiin olevan yksiselitteisesti hyväksi kansalle ja etenkin varttuvalle sukupolvelle. Urheilun katsottiin edistävän muun muassa raittiutta, reippautta, ryhdikkyyttä ja iloisuutta. (Itkonen 2003, 327.)

Urheilun oma järjestökenttä laajeni ja kehittyi voimakkaasti 1900-luvun alussa. Kansainvälisen olympialiikkeen synnyn ja kansallisten keskusjärjestöjen SVUL:n ja TUL:n perustamisen myötä järjestäytyneet urheilu keskittyi kilpaurheiluun, ja voimistelun ihanteet joutuivat vähitellen väistymään etenkin poikien ja miesten osalta. Urheiluinnotusta siivitti Suomen hyvä menestys vuosisadan alun olympiakisoissa. Talonpoikaisen ruumiinkulttuurin tilalle tulivat urheilun standardoidut ja modernit muodot. (Kärkkäinen 1992, 157–158, 184; Laine 1992, 217; Kokkonen 2015, 29, 37.) Muutos ei aina tarkoittanut pelkästään urheilutoiminnan laajenemista vaan toisinaan myös pelien häviämistä kyläyhteisöstä kokonaan (ks. Itkonen 2003, 330). Kilpaurheilun suosituimpia lajeja 1920–1930-luvuilla olivat yksilöurheilut kuten yleisurheilu ja hiihto. Pallopelit alkoivat saada harrastajia jo kyseisinä vuosikymmeninä, mutta niiden suosio lisääntyi voimakkaasti vasta toisen maailmasodan jälkeen kaupungistumisen siivittämänä. Urheiluseuratoiminta laajenikin tuolloin vilkkaasti. Urheilu oli kuitenkin pääasiassa pojille järjestettyä toimintaa, ja tytöt keskittyivät voimisteluun. (Itkonen 2003, 334; Kokkonen 2015, 71–75, 143–148.)

Urheilun rationalisoituminen ja lajisosiaalistumisen voimistuminen alkoivat 1960-luvun tienoilla. Valmennustietous lisääntyi, ja urheilijan urasta ryhdyttiin puhumaan myös nuorisourheilun yhteydessä. Aikuisurheilun käytännöt, kuten ympärivuotinen harjoittelu, lihashuolto ja ravintovalmennus, valuiivat myös nuorten urheiluun. Valmennuksen rationaalistuminen näkyi harjoittelun ohjelmointina, jossa urheilijan tehtäväksi jäi harjoitteiden toteuttaminen ja ominaisuuksiensa kehittäminen. Myös kilpailujärjestelmät kehittyivät, mikä synnytti tarpeen lahjakkaiden urheilijoiden rekrytointiin ja lajisosialisaation suunnitelmallisuuden lisääntymiseen. Kilpailutoimintaa organisoitiin entistä nuoremmissa ikäluokissa, jolloin myös seuratoimintaan osallistumisen aloitusikä laski. (SVUL 1978, 99–102; Suomen Lentopalloliitto 1982, 256–272; Itkonen 2003; Kokkonen 2015, 209.) Kansainvälisesti huippu-urheilumenestyksen tavoittelu alkoi saada sijaa valtioiden liikuntapolitiikoissa, ja julkisen sektorin panos huippu-urheiluun kasvoi. Urheilun amatööriyden ihanteen hylkääminen ja ammattimaistuminen kasvattivat urheilun valtaiseksi viihdeteollisuuden alaksi monine ammattilaissarjoineen sekä media- ja sponsorisopimuksineen. (Ilmanen 2004, 382–383; Nevala 2012.) Urheilu samaan aikaan sekä vakavoitui että viiheellistyi.

Urheilua pidettiin itseisarvoisesti hyvänä kasvatustoimintana 1970-luvun puoliväliin saakka. Tämän jälkeen lapsi- ja nuorisourheilun arvostelu voimistui. Sen nähtiin keskittyvän liiaksi kilpailemiseen, kykyjenetsintään ja tehovalmennukseen. (Kokkonen 2015, 73, 210.) Kilpaurheilun maailmaa määrittääkin pitkälti kilpailun ja menestyksen systeemi, jota lajisosialisaatio ja rationalisoituminen osaltaan palvelevat. Vaarana on, että tällainen systeeminen sosiaalisaatio karkaa lasten ja nuorten oman elämismaailman tulkinnoista ja urheilusta tulee välineellistävää toimintaa. Silti on huomattava, että rationalisoituneenkin urheilun piirissä syntyy erilaisia nuorten tulkintoja ja toteutustapoja. Tässä tutkimuksessa paneudumme tähän kaksinaisuuteen ja tulkinnallisuuteen pääomien ja toimijuuden käsitteiden avulla.

Pääomat ja toimijuus urheilun sosialisatiossa

Kilpaurheilua voidaan tarkastella Bourdieun kenttäteoreetisointia hyödyntäen omana sosiaalisenä kenttänä, johon sosiaalistuessaan lapset ja nuoret omaksuvat kentän tapoja ja ajatuskategorioita. Sosiaalisilla kentillä toimitaan ja taistellaan asemasta erilaisten pääomien varassa. Pääomien hyödyllisyys määräytyy aina suhteessa kenttään. Bourdieun pääoman käsite viittaa korostuneesti yksilöllisiin ominaisuuksiin ja yksilön resursseihin. Pääomien muodot ovat kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma. (Bourdieu & Wacquant 1995, Kivelä & Siisiäinen 2007.) Hyödynämme tässä tutkimuksessa kahta ensin mainittua pääoman lajia.

Kulttuurinen pääoma ilmenee ensinnä ruumiillistuneina taitoina ja valmiuksina, toiseksi materialisoituneina esineinä ja tavaroina sekä kolmanneksi institutionalisoituneena pääomana, kuten tutkintoina ja oppiarvoina (Bourdieu & Wacquant 1995; Saaristo & Jokinen 2004, 176–177). Urheilumenestystä voidaan siten tulkita kilpaurheilun kentän institutionaalisenä pääomana. Syvenevä lajisosialisaatio tuottaa menestystä ja pääsyn lajin huipulle harrasteurheilun sijaan. Menestyksen ehtona ovat kuitenkin edellä mainitut ”ruumiillistuneet taidot ja valmiudet”, jotka kilpaurheilun kentällä ovat varsin selväpiirteisiä: hyviä fyysisiä ominaisuuksia, lajitaitoja, sääntöjen hallitsemista ja niin edelleen. Käytämme tutkimuksessamme näihin viitaten urheilupääoman käsitettä kuvatessamme sitä ruumiillistunutta kulttuuripääomaa, jota kilpaurheilun sosialisatiio edellyttää.

Sosiaalinen pääoma puolestaan ilmenee erilaisina velvollisuuksina ja oikeuksina, sekä erilaisina kontakteina ja niiden hyödyntämisenä (Bourdieu & Wacquant 1995; Saaristo & Jokinen 2004, 176–177). Sosiaalisen pääoman tarkastelu on perusteltua myös osana elämänkulun tärkeitä periaatteita elämien sidoksellisuudesta; elämän linkittymisestä toisten elämään (ks. Elder 1998). Tässä tutkimuksessa erityisen tärkeäksi tekijäksi nähtiin perheen parissa saatu sosiaalinen pääoma, josta käytämme käsitettä perhepääoma. Häkkinen kump-paneineen (2013, 11) viittaa perhepääoman käsitteellä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman uusintamiseen perheessä. Urheilun harrastaminen ja siihen liitetyt merkitykset ”periytyvät” vanhemmilta lapsille, mutta vanhemmat luovat myös laajemmin sen perhepääomaksi kutsutun sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen resurssiperustan, jonka varassa urheilupolku alkaa rakentua. Myös Kivelä ja Siisiäinen (2007, 155) huomauttavat, että yleisesti sosiaalinen pääoman merkitys määrittynyt yhteisvaikutuksena toisten pääomien kanssa sekä välittävänä elementtinä. Tässäkin tutkimuksessa perhepääoma näyttääytyy urheilupääomaa ja sitä kautta lajisosialisaatiota edistävänä tekijänä.

Vaikka sosiaalisten kenttien teoreetisointiin sisältyy ajatus kenttien muuttumisesta (Bourdieu & Wacquant 1995, 129), näyttääytyy rationalisoitunut kilpaurheilu helposti kenttänä, jossa ei ole sosiaalisille kentille tyypillistä neuvottelujen ja erontekojen tilaa. Valintojen mahdollisuudet ovat siinä toimivalle melko kapea-alaiset (Salasuo ym. 2015, 289–299). Silti toimijat omaksuvat erilaisia suhtautumistapoja eli dispositioita suhteessa kenttään. Ne syntyvät ihmisten erilaisista lähtökohdista ja kokemuksista. (Bourdieu & Wacquant 1995, 154, 165). Näin syntyy myös erilaista toimijuutta, jonka huomioiminen tarjoaa lähtökohdan tarkastella nuorten valintoja ja erilaisia mahdollisuuksia kilpaurheilun kentällä.

Toimijuuden kysymystä ovat käsitelleet monet viimeaikaiset yhteiskuntateoreetikot, edellä mainitun Bourdieun lisäksi esimerkiksi Giddens (ks. Hitlin & Elder 2007). Hitlin ja Elder (2007) kritisoivat teoreettista keskustelua siitä, että toimijuuden käsitteen määrittely on jäänyt liian abstraktille tasolle. He itse jakavat toimijuuden neljään tyyppiin. Eksistentiaalinen toimijuus tarkoittaa universaalialia ihmisen kapasiteettia valintoihin. Pragmaattinen toimijuus taas tulee näkyväksi uusissa tilanteissa, joissa ihmisellä on kyky luoda toiminta-

malleja. Identiteetti-toimijuus tarkoittaa ihmisen kapasiteettia ylläpitää identiteettinsä mukaista toimintaa ja toimia sosiaalisten odotusten mukaan – ei vain odotusten vastaisesti. Elämänkulkutoimijuus puolestaan tarkoittaa ihmisen pitkän aikaperspektiivin toimintaa, mahdollisuuksia ja kyvykkyyttä elämänkulullisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (Hitlin & Elder 2007.)

Nuoria koskevassa tutkimuksessa toimijuus on ollut sikäli tärkeä käsite, että usein toimijuuden tukeminen on myös toiminnan päämäärä (esim. Kiilakoski 2015). Urheilun uriin tai urheilulliseen kehittymiseen liittyvässä tutkimuksessa toimijuuden käsitettä ei kuitenkaan ole juuri käytetty (vrt. Salasuo ym. 2015, 173–186). Tämä johtunee osin jo edellä todetusta sosiologisen tutkimuksen vähäisyydestä (ks. Coakley 2011), mutta myös laajemmin urheilun valmennusopillisesti painottuneesta perinteestä. Toimijuuden merkitystä kilpaurheilun sosiaalisuudessa ei ole tunnustettu samalla tavalla kuin vaikkapa muussa nuorisotyössä.

Sosiologiselle näkökulmalle on tyypillistä, että toimijuutta tarkastellaan nimenomaan sosiaalisena toimintana eli suhteessa toisten ihmisten toimintaan. Tällöin toimijuuden tarkastelu luo kuvaa siitä, miten ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Hitlin & Elder 2007; ks. myös Bourdieu & Wacquant 1995.) Tässä tutkimuksessa tulkitsemme toimijuutta edellä sanottuun viitaten sosiaalisena toimintana poissulkien siten esimerkiksi eksistentiaaliset ja affektiiviset toimijuuden ulottuvuudet. Toiminnaksi olemme hahmottaneet valintojen tekemisen suhteessa urheilu-uran normatiiviseen kulkuun. Tulkitsemme valintojen tekemistä laajasti erilaisten resurssien ja mahdollisuuksien hyödyntämisinä ja oman urheilupolun aktiivisena suuntaamisena (ks. esim. Lehtinen & Vuorisalo 2007). Tämä sisältää siten myös eräänlaisen ”toisin toimimisen” ajatuksen toimijuuden tulkittamisessa. Tutkimuksessamme nimitämme aktiivista valintojen tekemistä ja mahdollisuuksien hyödyntämistä vahvaksi toimijuudeksi ja vähäisiä valintoja sisältävän toiminnan puolestaan heikoksi toimijuudeksi. Näin menetellen jäsenämme erilaisille poluille syntyvää toimijuuden tyyppiä – emme polkuja kulkeneiden yksilöiden kykyä toimijuuteen.

Tutkimustehtävä, aineisto ja menetelmät

Tutkimustehtävämme on tarkastella nykyisten nuorten urheilijoiden urheilupolkuja. Perspektiivimme on siis lähihistoriallinen. Tutkimuksen analyttisinä työkaluina ja tulkintateorioina toimivat lajisosialisaation, pääomien sekä toimijuuden käsiteulottuvuudet.

Hyödynsimme tutkimuksessamme elämäkerrallista aineistoa. Elämäkertomuksissa nousevat esiin sekä kulttuuriset että subjektiiviset merkityksenannot: ihmiset kertovat niistä asioista, jotka kokevat tärkeiksi. Tutkimme nuorten urheilupolkuja heidän omina kertomuksinaan, ja tutkimusaineisto kerättiin haastatteluin. Kertomukset rakennettiin haastattelutilanteessa siten, että nuoret pohtivat pääasiassa tärkeitä kokemuksiaan urheilussa. Hyödynsimme paperille piirrettyä ikäjanaa, johon haastateltavat itse merkitsivät tärkeät kokemukseensa. Tässä tutkimuksessa ”tärkeän kokemuksen” käsite on likeinen Antikaisen (1996) käyttämälle merkittävän oppimiskokemuksen käsitteelle, joka viittaa tutkittavien itse määrittelemiin elämän käännekohtiin, ei niinkään normatiivisesti määriteltyihin oppimiskokemuksiin. (Antikainen 1996, 251–252.) Tärkeiden kokemusten lisäksi haastattelussa käsiteltiin haastateltavan urheiluhistoriaa muiden kysymysten avulla tukeutuen tutkimuskirjallisuudessa tyypillisesti esiintyviin seikkoihin kuten harrastettuihin lajeihin ja tärkeiden henkilöiden vaikutukseen urheiluharrastuksessa.

Tutkimukseen haastateltiin 26 nuorta urheilijaa. Haastateltavat olivat iältään 16–17-vuotiaita, paitsi yksi haastateltu oli 14-vuotias. Haastateltavat rekrytoitiin urheilulukoiden kautta, koska siten pystyttiin tavoittamaan kerralla suuri joukko urheilijoita. Haastattelut suoritettiin Sotkamon urheilulukiossa (syyskuu 2012), Helsingin Mäkelänrinteen urheilulukiossa (lokakuu 2012) ja Jyväskylän Voionmaan urheilulukiossa (marraskuu 2012 – tammi-kuu 2013). Tiedottaminen tutkimuksesta suoritettiin koulun henkilöstön avustuksella. Lukoiden lisäksi käytiin yhdessä urheilijoille suunnatussa tiedotustilaisuudessa mainostamassa tutkimusta.

Vain Sotkamossa ilmoittautuneita osallistujia oli enemmän kuin pystyttiin haastattelemaan, jolloin haastateltavat valittiin satunnaisesti, kuitenkin eri lajeista valiten ja optimaaliset haastatteluaiakataulut huomioiden. Helsingissä ja Jyväskylässä haastateltiin kaikki halukkaat. Lisäksi Jyväskylässä pyydettiin kolmea poikaa mukaan tutkimukseen valmennustunnin yhteydessä. Tämän jälkeen tutkimusaineiston katsottiin täyttyneen, koska haastatteluja oli tutkimussuunnitelman mukainen määrä eikä innokkaita haastateltavia enää Jyväskylästä ilmoittautunut. Tutkimuksen kannalta ei ollut tarkoituksenmukaista tavoitella vastahakoisia nuoria haastatteluun, jossa haastateltavalta odotetaan pitkäköö paneutumista ja kerrontaa omasta urheilupolusta (ks. Patton 2015, 313–314).

Urheilun näkökulmasta informanttien edustama lajikirjo oli varsin rikas, mikä oli tutkimuksen tarkoituksenakin. Näin pystyttiin vähentämään lajikulttuuristen seikkojen vaikutusta tuloksiin ja tarkastelemaan polkuja, jotka näyttäisivät tarjoavan uutta tietoa lajiin palautuvien sosialisatiopolkujen (esim. Salasuo ym. 2015) ohella. Haastateltavien pääajit olivat haastatteluhetkellä seuraavat: maastohiihto, ampumahiihto, lumilautailu, jääkiekko, taitoluistelu, yleisurheilu, pyöräily, suunnistus, uinti, rytminen voimistelu, miekkailu, golf, pesäpallo, jalkapallo, koripallo ja salibandy. Haastatteluiden kokonaiskesto vaihteli 47–113 minuutin välillä. Yhteensä haastattelumateriaalia kertyi 28,5 tuntia. Litteroituna haastattelumateriaali oli 369 liuskaa. Elämäkerrallisen kerronnan sijaan myös haastattelija osallistui kokemusten pohtimiseen esittämällä monia lisäkysymyksiä.

Tutkimuksen tavoitteena oli luoda urheilupolkujen tyypittely. Aineistosta etsittiin nimeamaan erilaisuutta, eikä kaikille poluille yhteisiä tekijöitä, kuten perinteisessä urheilun uratutkimuksessa on ollut tapana (esim. Lavalley & Wylleman 2000; vrt. Piispa & Salasuo 2014, 116–119). Tyypittely edellyttää kuitenkin ensin sen jäsentämistä, missä suhteessa tyypittelyä tehdään (ks. Eskola & Suoranta 1998, 181). Tässä tutkimuksessa hahmotettiin ensin aineistolähtöisesti aineistossa toistuvia seikkoja (Patton 2015, 67), joista muodostettiin analyysiä varten luokkia ja alaluokkia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–112). Tämän jälkeen aineisto koodattiin luokkiin. Tämän jälkeen tarkasteltiin aineistossa tärkeäksi nousevia laajempia teemoja vuoropuhelussa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa, eli työskenneltiin teoriasidonnaisesti (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 117–118). Tutkimuksessa hyödynnettiin erityisesti urheilijan uratutkimusta (mm. lajiharrastaminen ja pääajissa kehittyminen) sekä nuorisotutkimukseen liittyviä teemoja (erityisesti valinnat ja toimijuus). Teemat muodostivat ne asiat, joiden perusteella tyyppejä saatettiin muodostaa ja tarinoita erotella toisistaan. Kaikkiaan tämän ensimmäisen vaiheen analyysimenetelmän voi tiivistää teoriasidonnaiseksi sisällönanalyysiksi.

Analyysin seuraavassa vaiheessa siirryttiin sekä teemojen että tyyppien abstrahointiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–118). Teemojen osalta tämä tarkoitti tutkimuksemme kolmen tulkintaulottuvuuden muodostamista. Hyödynsimme kasvatustieteellistä ja sosiologista teoreettista käsitteistöä. Esimerkiksi vanhempien erilaiset tavat vaikuttaa ja olla mukana harrastuksessa sekä sisarusten rooli abstrahointiin tulkinnaksi perhepääomasta. Toimijuudeksi puolestaan abstrahoituivat monenlaiset valintoja osoittavat teemat urheilupolul-

la kuten lajien kokeileminen, urheilupaikkojen hyödyntäminen ja ilman aikuisohjausta toimiminen.

Tyyppien abstrahoinnilla puolestaan tarkoitamme weberiläistä ideaalityyppiajattelun (Weber 1978 [1922]) soveltamista siten, että ensinnä tyyppien muodostamisessa hyödynnettiin vain valittuja tulkintaulottuvuuksia, ja muut urheilupolun seikat jätettiin huomiotta. Analyysin edetessä tutkimuksen urheilupolkutyypeiksi muodostuivat lajikulttuuriin kasvaneet, urheilutaiturit, kiinnikurojat ja ajelehtijat.

Toiseksi tyyppien abstrahointi ja ideaalityyppien muodostaminen tarkoitti sitä, että tyyppit eivät juurikaan esiintyneet aineistossa sellaisenaan, vaan monissa tarinoissa oli monen tyyppin piirteitä. Tämän selventämiseksi ja polkutyyppien osuvuuden tarkistamiseksi kukin tarina analysoitiin vielä kerran siinä suhteessa, miten hyvin se edustaa kutakin tyyppiä. Tämä analyysi on kuvattu taulukkoon 1. Taulukossa ”paljon tämän tyyppin piirteitä” tarkoittaa, että tarina noudattelee pitkälti sitä, mikä tyyppille on ominaista lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden suhteen. ”Jonkin verran tämän tyyppin piirteitä” tarkoittaa, että tarina ei niin selväpiirteisesti noudattele tyyppin kuvausta vaikkapa yhden tulkintaulottuvuuden osalta tai koko urheilupolun vaiheiden osalta. Analyysissä tämä vaihtelu tulee esiin siten, että viittaamme polkutyyppin sisällä ”joihinkin nuoriin” tai ”osaan nuorista”. ”Vähän tämän tyyppin piirteitä” tarkoittaa, että tarina kuuluu ensisijaisesti johonkin toiseen tyyppiin, mutta jonkin ulottuvuuden tai vaiheen osalta ilmentää myös toista tyyppiä. Tutkimusaineistossa tämä tuli esiin esimerkiksi siten, että monen nuoren tarina ilmensi oman päätyyppinsä lisäksi myös lajikulttuuriin kasvaneita, koska monella oli jonkinlainen perhetausta lajissa.

Haastateltu	Lajikulttuuriin kasvaneet	Urheilutaiturit	Kiinnikurojat	Ajelehtijat
H1 tyttö 16	x		xx	
H2 poika 16		xx		
H3 tyttö 16	xxx			
H4 tyttö 16	xx		x	
H5 tyttö 17		xxx		
H6 tyttö 16	xx			xx
H7 poika 17		xxx		
H8 poika 16	x			xx
H9 tyttö 17	xxx			
H10 tyttö 16				xxx
H11 poika 17	xx	xx		
H12 poika 17			xxx	
H13 tyttö 17	xx			x
H14 tyttö 16	xxx			
H15 poika 17		xxx		
H16 tyttö 16	xxx			
H17 tyttö 17		x	xx	
H18 poika 17		x	x	
H19 poika 17	xxx	xx		x

H20 poika 17		xx		x
H21 tyttö 14	xx	xx		
H22 tyttö 17	xxx		x	
H23 tyttö 16	xxx			
H24 poika 16	x			xx
H25 poika 17	xxx			
H26 poika 16		xx	xxx	

x = vähän tämän tyypin piirteitä

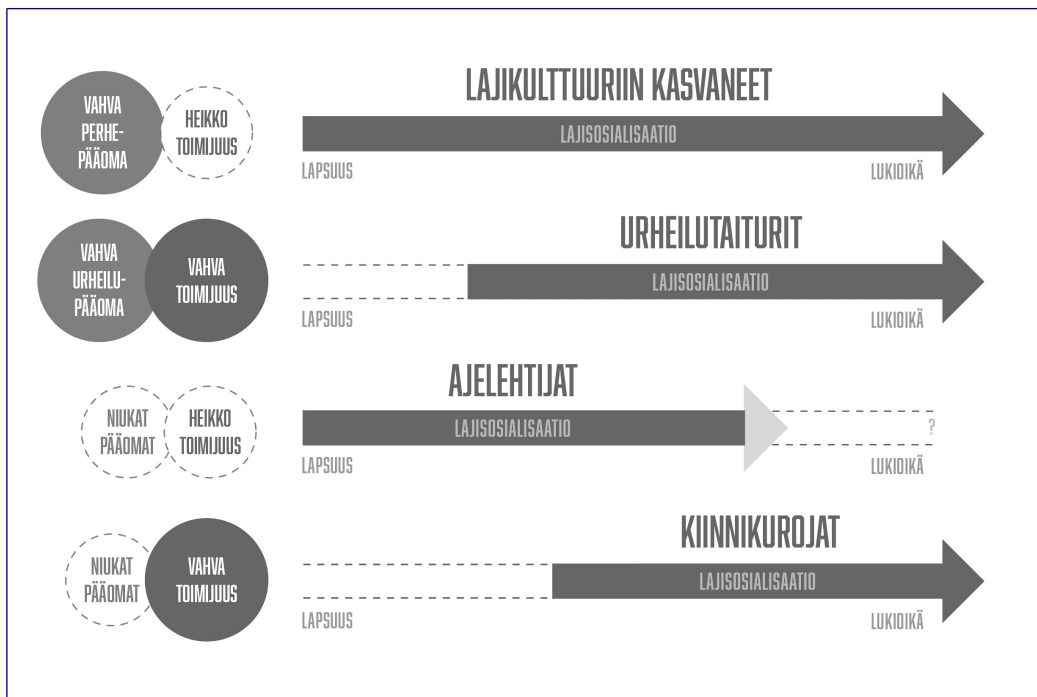
xx = jonkin verran tämän tyypin piirteitä

xxx = paljon tämän tyypin piirteitä

TAULUKKO 1: Haastateltavien jakautuminen urheilupolkutyyppeihin.

Nuorten urheilijoiden neljä polkua

Tutkimuksessa nuorten urheilupolut kategorisoitiin neljään päätyyppiin: lajikulttuuriin kasvaneisiin, urheilutaitureihin, kiinnikurojiin ja ajelehtijoihin. Urheiluun sosiaalistumista ja urheilupolon kulkua erottivat toisistaan tutkimustehtävän mukaisesti erilaisten pääomien kertyneisyys, urheilijan oma toimijuus sekä lajisosialisaation ajoitus ja tila. Ulottuvuuksien ilmeneminen eri poluilla on kuvattu kuvioon 1.

KUVIO 1: Nuorten urheilupolut pääomien, toimijuuden ja lajisosialisaation ulottuvuuksissa.

Lajikulttuuriin kasvaneet olivat urheilijoita, joista moni oli sosiaalistunut yhteen lajiin vanhempien urheilutaustan myötä tai kotipaikkakunnan vahvaan lajiperinteeseen tukeutuen. Omat vanhemmat, erityisesti isät, olivat harrastaneet urheilua, ja osa vanhemmista oli edelleen toiminnassa mukana. Tätä kautta myös monien tutkimuksen informanttien veljet tai sisaret olivat (olleet) mukana samassa lajissa. Lajikulttuuriin kasvaneiden polkutyyppeihin laskettiin mukaan myös sellaiset urheilupolut, joissa haastateltava oli harrastanut lajia isompien sisarusten vanavedessä. Tällöin vanhemmat saattoivat sosiaalistua lajikulttuuriin yhtä aikaa lastensa kanssa. Lopulta oli päädytty siihen, että harrastus oli koko perheen yhteinen asia:

Se oli aina perhe, oltiin aina kattomassa kaikki pelit oikeestaan, että mitä perheellä oli. Jos niillä oli pelejä, ni me oltiin sitte kattomassa, ja jos mulla oli pelejä, niin ne oli kattomassa. Tai vähintään tuomareina [naurahtaa], sitäkin sattuu. (H9, tyttö, 17)

Yleisesti vanhempien urheilutaustan merkitys urheiluun sosiaalistumisessa on tunnistettu varsin monessa tutkimuksessa (ks. Aarresola & Konttinen 2012; Salasuo ym. 2015). Kotikasvatuksessa, tai primaarisosialisaatiossa kuten Berger & Luckmann (2009 [1966], 150) jäsentävät, omaksutaan perheen maailmankuva ja siten myös arvot, asenteet ja tavat. Niemisen (2003) mukaan perhe on säilynyt nykyäänkin yhtenä sosiaalisen elämän perusrakenteena, vaikka sen vaikutusvoimaa on kasvatuksen ammattimaistuessaa haastettu. Häkkiseen ja kumppaneihin (2013, 11) viitaten voidaan puhua laajasti perhepääomasta, jota hyödynnetään myös urheilun sosiaalisella kentällä.

Perhepääoma ja sitä seuraava lajisosialisaatio johti lajikulttuuriin kasvaneiden urheilupoluissa siihen, että he olivat jo varhaisessa vaiheessa oman ikäryhmänsä urheilullista parhaimmistoa. He menestyivät varhain, pääsivät talenttiryhmiin sekä harjoittelemaan ja kilpaillemaan omaa ikäluokkaansa vanhempien kanssa. Toisin sanoen perheen parissa saatu pääoma konkretisoitui myös urheiluinstituutioiden tunnustamaksi pääomaksi ja urheilupolku alkoi vahvistua institutionaalisten käytänteiden kautta. Näistä tapahtumista oli haastatelussa lukuisia kertomuksia, joista seuraavissa sitaateissa on kaksi esimerkkiä:

H14: – – Et, mitä siel oli varmaan yli sata osanottajaa. Sitte mä olin tosi ylpee itestäni [naurahtaa] kun mä olin voittanu sen.

OA: No oliks se sulle yllätys et sä voitit sen?

H14: Ei. – – Mä olin 10-vuotiaana, mä voitin kaikki kisat mun ikäsenä. Ja niin ei se siis tullu silleen yllätyksenä et, niin ehkä mä olin vaan ilonen et mä onnistuin semmosessa kisassa. (H14, tyttö, 16)

OA: Eli pelasit sä vanhempien [urheilijoiden] kanssa sitte siinä?

H9: Joo.

OA: Miten sä siihen tulit menneeksi?

H9: Mua kysyttiin sinne mukaan, että "lähtisitkö mukaan pelaamaan, että ois tämmönen tarjolla".

OA: Pitikö miettiä monesti, että lähdetkö?

H9: Itse asias piti kerran miettiä, ku siinä oli, meillä oli [paikkakunnalla] kuitenkin pelattiin C-sarjaa ja sitte pelattiin tuota, siinä vaiheessa vielä entisessä seurassa pelasin yhdessä joukkueessa, ja sitte vielä menin siihen naisten ykköseen. Mä pelasin tavallaan samana kesänä kolmessa eri seurassa, kol-

messa eri joukkueessa. Et kyllä siinä vähän mietittiin eka, että riittääkö mulla aika siihen, mutta kyllä se sitte meni siitä. (H9, tyttö, 17)

Vaikka osa haastateltavista kertoi myös laajemmin liikunnallisen elämäntavan omaksumisesta perheessä, liittyi lajikulttuuriin kasvaneiden sosialisatio vahvasti johonkin tiettyyn lajiin. Valinnan mahdollisuuksia urheilussa ei ollut lajien kesken vaan enemmänkin lajiin liittyvien tavoitteiden suhteen. Tässä aineistossa tavoitteellinen urheilu näyttäytyi luonnollisena jatkumona jo varhain alkaneelle lajisosialisatiolle. Perheen primaarisosialisatio ja urheiluinstituution sekundaarisosialisatio olivat hyvin samansuuntaisia (ks. Berger & Luckmann 2009 [1966], 157–164). Siten urheilupolku oli eräänlainen itsestäänselvyys, eikä toimijuudelle ja valinnoille jäänyt juuri mahdollisuuksia tai tarvettakaan.

Tutkimuksen toisen urheilupolkutyypin, *urheilutaitureiden*, voidaan tulkita sosiaalistuneen yleensä urheiluun, ei johonkin tiettyyn lajiin. Näillä nuorilla oli monipuolinen urheilusta sekä lajikirjoltaan että sosialisatiotiloiltaan: he olivat harrastaneet sekä organisoidusti että omaehtoisesti ystävien kanssa montaa lajia. Muutama nuori oli harrastanut kuuttakin eri lajia. Urheilutaitureiden kehitys oli tapahtunut useimmiten päälajin urheilujärjestelmältä piilossa ja haastateltavien oman elämismaailman puitteissa. Tässä mielessä urheilupolon alkuaika oli sujunut eri tavoin kuin lajikulttuuriin kasvaneilla. Urheilullista menestystä päälajissaan urheilutaiturit olivat saavuttaneet vasta myöhäisemmässä vaiheessa. Tutkimuksen urheilutaitureiden päälajeja haastatteluhetkellä olivat lumilautailu, pesäpallo, salibandy, jääkiekko, jalkapallo ja uinti.

Merkillepantavaa on, että urheilutaitureista suurin osa oli poikia, kun taas muutoin pojat olivat tutkimuksessa vähemmistönä. Yleisesti pojat liikkuvatkin ennen lukioikää tyttöjä useammin intensiivisesti (vähintään 5 kertaa viikossa). Lisäksi pojat liikkuvat tyttöjä useammin urheiluksi miellettyjen joukkuelajien parissa, joissa liikkuminen tapahtuu ystävien kesken. Tytöt taas harrastavat poikia useammin lenkkeilyä ja kävelyä, joita tämän tutkimuksen urheilevat nuoret eivät välttämättä edes mieltäneet urheiluksi ja mainitsemisen arvoiseksi. (Myllyniemi & Berg 2013, 59–67.)

Urheilutaitureille oli kertynyt runsaasti urheilupääomaa: paitsi erilaisia lajitaitoja, myös ymmärrystä eri lajien sosiaalisista kentistä. He olivat siten omaksuneet monia erilaisia dispositioita eli suhtautumistapoja urheiluun (ks. Bourdieu & Wacquant 1995). Mahdollisuudet valintojen tekemiseen olivat laajat. Valinnat eivät kuitenkaan aina ohjautuneet urheilun menestysrationaaliin mukaan:

Ehkä mä oisin futiksessa ollut vähän parempi. Mut en mä sit, mä vaan halusin jatkaa pelaa [päälajia]. (H20, poika, 17)

Edellä mainitussa esimerkkitapauksessa urheilijan oma toimijuus oli rationaalisia sosiaalis-tamiskäytäntöjä vahvempi. Toisinaan urheilutaitureiden toimijuus näyttäytyi myös eräänlaisena sisäsyntyisenä tarpeena, kuten seuraavassa sitaatissa:

No urheilua, ehkä mä oon semmonen pikku ADHD, et mä en kyl penkissä jaksas hirveen kauan olla, enkä mikään sohvaperunakaan. Sitten, tykkään tehdä tosi paljon asioita silleen keholla ja tälle. Jos pitäis päivät pitkät jossain penkillä istuu, jossain esim. tietokoneella en viihdy ollenkaan, en oo pelannut koskaan mitään tietokonepelejä tai tällasta. Tykkään tehdä ite sit oikeesti. Sitä kautta urheilun pariin päässyt. (H19, poika, 17)

Kansainväliseen tutkimukseen peilattaessa urheilutaitureiden sosiaalistumisprosessi vastaa pitkälti polkua, jonka muun muassa Côté kumppaneineen (2007) on havainnut olevan suo-

tuisa sekä huippu-urheilijaksi kasvamisessa että myös liikunnallisen elämäntavan omaksumisessa. Useiden lajien harrastaminen antaa mielekkääseen kokemukseen tarvittavaa fyysistä ja psyykkistä vaihtelua. (Côté ym. 2007.) Sekä kansainvälisessä että kansallisessa tutkimuskirjallisuudessa keskustellaankin siitä, syntyykö paras tie urheilun huipulle erikoistumalla yhteen lajiin vai luomalla monipuolista lajitaustaa. Yksiselitteistä vastausta ei ole löytynyt. Urheilun sosiaalistumiskäytäntöjen kannalta mielenkiintoista kuitenkin on, että urheilutaitureiden polku oli omaehtoisuudessaan likeinen aiempien sukupolvien ulkoliikunnalle ja pihapeleille (mm. Zacheus 2008) ja toisaalta myös uusille nuorisokulttuurisille lajeille, joissa omaehtoisuus on varsin tärkeä elementti (mm. Liikanen & Rannikko 2015).

Tutkimuksen kolmas tyyppi, *kiinnikurojat*, koostui nuorista urheilijoista, jotka olivat urheilupolullaan vaihtaneet lajia (tai pelipaikkaa maalivahdista kenttäpelaajaksi, kuten yksi haastateltava). Sosialisaatio- tai oppimisprosessit piti aloittaa uudessa tilanteessa lähes alusta ja lajisosialisaatio ”myöhästyi” normatiiviseen urheilupolkuun verrattuna. Kiinnikurojilta puuttui lajikulttuuriin kasvaneiden vahva perhepääoma tai urheilutaitureiden urheilupääoma. Urheilupolku oli nimensä mukaisesti ollut toisten etumatkan kiinni kuromista, ja tyyppin nimi onkin lainattu yhdeltä haastateltavalta, joka kuvasi tuntojaan uuden lajin parista: ”sitten alkoi se vihanen kurominen, sanotaan sitä nyt vaikka niin” (H12, poika, 17). Kiinnikurojia voidaan hyvällä syyllä kutsua systeemisen ikäluokkaurheilun uhreiksi: vaikka heidän kehityksensä etenisi hyvin, tulevat he jatkuvasti vertailluksi ikätovereidensa tasoon. Siinä vertailussa kiinnikurojien aiempi lajiharrastus tuntuu ”hukkaan heitetyltä”, kuten seuraavan sitaatin urheileva poika pohti:

*– – tässä on vähän tullu, näitä esteitä tielle vähän ties sun mitä. Vähän sano-
taanko niin että vääriä asioita tullu tehtyä kun toi [ensimmäinen laji] tossa
kusi, elikkä siitä meni käytännössä kuus vuotta ihan hukkaan, josta ei jääny
mittään kätteen muuta kun lämpimiä muistoja. Mutta kun kuitenkin haluais
tätä oikeastikkin pelata niin eipä siitä oikein mitään hyötyä. (H12, poika, 17)*

Pääomien puuttuessa kiinnikurojien toimijuus näyttäytyi valintojen kautta varsin vahvana. Kiinnikurojat olivat tehneet valinnan lajinvaihtamisesta (pelipaikkaa vaihtaneella vaihto tosin tapahtui huonon arpaonnen kautta) ja sen jälkeen selkeästi myös ison valinnan huipulle pyrkimisestä tässä uudessa lajissa. Tutkimushetkeen mennessä osa koki jo saaneensa monet ikätoverinsa urheilutaidoissa kiinni, mutta osa näki vielä kehittymisen haasteita. Jos urheilutaitureilla monipuolinen harrastaminen ilmeni ”sisäsyntyisenä tarpeena”, niin myös kiinnikurojat olivat tulkinneet oman urheilupolkunsa itselleen edulliseksi tilanteeksi. Tehdyt valinnat ja esteetkin kääntyivät nuorelle vahvuudeksi, kuten seuraavissa sitaateissa ilmenee:

*Et kylmä tykkäsin siitä tosi paljon, et kyl mä tajusin heti et kyl tää on se laji.
Mut se oli silleen kiva koska siinä periaattees se ensimmäinen laji minkä mä
oon periaattees ite valinnu, niin sit se oli kuiteskin tosi kiva. – – mä just tyk-
kään tehdä sit itsenäisiä päätöksiä ja toimii itsenäisesti (H17, tyttö, 17)*

*Niin, minä uskon että kaikista parhaat pellaajat tulee altavastaajan asemasta
koska niitten on pitäny haluta sitä ja niitten on pitäny yleensä saavuttaakin
jotain yli oman tasonsa, ku toisaalta sitten nämä valmiiksi niin änäs lahjak-
kaat niin niitähän on aina näitä superlupauksia jotka sammuu koska niitä ei
vaan, ne ei pysty tekemään sitä hommaa koska niillä ei oo sitä halua ja teke-
mistä. (H12, poika, 17)*

Nykyisessä urheilujärjestelmän lajisosialisaatiossa ei juuri ole sijaa myöhään lajiin mukaan tuleville. Koska kiinnikurojat ovat alkuun ikätovereitaan jäljessä urheilullisen kehityksen suhteen, he eivät menesty kilpailuissa, eivätkä siten pääse osallisiksi lahjakkuuksien kehittämiseen käytettävistä resursseista eli esimerkiksi talenttiryhmistä, paremmasta valmennuksesta ja leirityksestä. Sama koskee muutoin ikäryhmäänsä verrattuna myöhään kehittyviä lapsia ja nuoria. Näin heidän potentiaalinsa jää kehittymättä ja tunnistamatta. Tämän tutkimuksen kiinnikurojilla polku oli kuitenkin ollut vahvasti heidän oman toimijuutensa ja myös hyvien valmentajien siivittämä. Heille huipulle tähtääminen oli ollut vaikeuksista huolimatta mahdollista.

Tutkimuksen neljännen päätyypin, *ajelehtijoiden*, toimijuus ja pääomat jäivät urheilupolussa vaikeasti tunnistettaviksi. Ajelehtijoiden harrastus eteni ilman selkeitä käännekohtia, ja haastateltava vaikutti ennemminkin ajelehtivan virran mukana kuin olevan aktiivinen toimija omalla polullaan. Näin syntyi vaikutelma tavallisesta harrastajasta, ei niinkään huipulle tähtäävästä nuoresta urheilijasta. Tutkimuksemme ajelehtijat muistuttavat siten Piispan ja Salasuon (2014, 127) taiteilijoiden elämäntutkimuksen ajelehtijoita, joiden uran alkutaival oli pikemminkin harrastelua kuin intohimoista taiteeseen uppoutumista.

Tutkimuksessa ajelehtijoiden päätyyppejä esiintyi vähiten, vain kuudella urheilijalla. Monet tämän päätyypin urheilijat liittyivät myös ensimmäiseen tyyppiin, lajikulttuuriin syntyneisiin. Ajelehtimista voidaan tulkita osin myös lajisosialisaation toisena polkuna, jossa perhepääoma ei jalostukaan urheilulliseksi pääomaksi ja menestykseksi vaan eräänlaiseksi rutiiniksi. Ajelehtijoiden tärkeistä urheilukokemuksista puuttuivat monissa muissa haastattelussa tyypilliset menestyskokemukset tai henkilökohtaiset tunnustukset. Sen sijaan niiden puute tuli kyllä haastatelussa esiin:

OA: Muistatko että onko sun tässä, jossain vaiheessa tätä urheilemista niin millon olisit menestynyt urheilijana? Onks sulla jääny semmosia menestymisen paikkoja mieleen?

V: Ei oo. Mulla ei itellä oo mitään, ainakaan mitään henkilökohtasia, tai joukkueena ei olla koskaan mitään voitettu, tai minä en oo ollu semmosessa joukkueena et oltas mitaleita voitettu – – (H8, poika, 16)

Ajelehtimista voidaan ymmärtää osin nuorten urheilijoiden lajitaustojen avulla. Ensinnä kolme tähän tyyppiin luetuista informanteista oli kestävyyslajin urheilijoita. Perinteisesti kestävyyslajien sosialisaatiokäytänteet eivät ole vielä nuorisovaiheessa kovin institutionalisoituneita, ja myös mainitut kolme informanttia olivat olleet pitkälti vanhempiensa valmennuksessa. Tällöin esimerkiksi seuran valmennukseen tai talenttiryhmiin liittyvät käytännöt ja kokemukset eivät olleet heitä koskettaneet. Toiset kolme haastateltavaa taas olivat joukkuepaloilijoita. Näiden kolmen urheilupolku merkityksellistyi enemmän joukkueessa mukana olemiseen kuin oman henkilökohtaisen uran luomiseen. Urheilemisen mielekkyys erosi selvästi monen ilmeisemmin huipulle tähtäävän polusta.

Tutkimuksellisesti tärkeä huomio on, että ajelehtijoiden polun erilaisuus näyttäytyi nimenomaan kerrotussa tarinassa. Kun tutkimushaastattelussa nuoria pyydettiin merkitsemään ikäjanelle tärkeitä kokemuksiaan urheilussa, ilmeni niitä koko aineistossa keskimäärin 12,8 haastateltavaa kohden. Sen sijaan ne neljä nuorta, jotka leimallisimmin kuuluivat ajelehtijoihin, merkitsivät huomattavasti vähemmän kokemuksia: kaksi haastateltavaa kertoi viisi kokemusta, yksi kuusi kokemusta ja yksi yhdeksän. Erityisesti ajelehtijoiden kohdalla onkin otettava huomioon tutkimuksen epistemologiset ja menetelmälliset haasteet. Koska urheilupolussa on kyse kerrotusta tarinasta (*life as told*), ei se koskaan vastaa elettyä elämää (*life as lived*). Kertomus ei ole elämän objektiivinen rekonstruktio vaan kertojan

tulkinta eletystä. (Huotelin 1996, 26–28; Webster & Mertova 2007, 3.) Ajelehtiminen ei siten välttämättä vastaa haastateltavan elämäntulkua, vaan haastateltavan kykyä reflektoida elämäntulkuaan ja tuottaa siitä elämänterrallinen kokonaisuus (ks. Piispa & Salasuo 2014, 118).

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa tarkastelimme nuorten urheilijoiden urheilupolkuja lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksien avulla. Urheilupoluiksi tyypittelimme lajikulttuuriin kasvaneet, urheilutaiturit, kiinnikurojat ja ajelehtijat. Lajikulttuuriin kasvaneet sosiaalistuivat perhepääoman varassa yhteen lajiin varhain, ja olivat siten myös varhaisia menestyjiä. Heille vahva toimijuus ei ollut välttämättömyys. Urheilutaitureiden polku rakentui vahvan urheilupääoman ja toimijuuden varaan. He olivat omaksuneet monien lajien sosiaalisia maailmoja, mutta heidän lajisosialisaationsa alkoi syventyä hieman myöhemmin kuin lajikulttuuriin kasvaneiden. Kiinnikurojien polku poikkesi eniten nykyisestä normatiivisesta lajisosialisaatiosta, koska he olivat vaihtaneet lajia ja silti päättäneet pyrkiä siinä huipulle. He joutuivat toimimaan ilman vahvoja pääomia, mutta sitäkin vahvemman toimijuuden varassa. Ajelehtijoiden polussa urheilun sosiaalisaation pääomat ja toimijuus jäivät niukoiksi ja osin piiloisiksi. Urheilupolku oli rutiininomaista ajelehtimisestä aktiivisen toimimisen sijaan.

Nykyinen suomalainen (ja laajemmin myös länsimainen) urheilujärjestelmä, joka perustuu pitkälti yhteen lajiin erikoistuneisiin lajiliittoihin ja urheiluseuroihin, on taipuvainen edistämään juuri yhteen lajiin erikoistumista. Tästä syystä lajikulttuuriin kasvaneilla on kilpaurheilun kentällä parhaat lähtökohdat menestyksen kasvattamiseen ja urheilijan aseman hankkimiseen. Esimerkiksi urheilutaitureiden monilajista ja omaehtoista sosiaalistumisprosessia on vaikeaa tunnistaa, koska se ei ole yhden lajiorganisaation hallittavana. Monilajisen sosiaalistumisprosessin edistäminen puolestaan kariutuu nykyiseen lajien urheilulahjakkuuksien rekrytointikamppailuun. Tilanne on ristiriitainen tutkimustiedon valossa, joka enimmäkseen suosittaa monilajista pohjaa menestyksen taustalla (esim. Côté ym. 2007; Salasuo ym. 2015). Kiinnikurojilla sosiaalistumisen tilanne on poikkeavin.

Erilaisten pääomien havaitseminen polkujen taustalla on systeemisisä valmennuskäytännöissä haastavaa. Lisäksi toimijuuden tunnistaminen on perinteisesti ollut varsin vierasta urheilulähtöisessä valmennuksessa. Myös tutkimuskirjallisuus keskittyy kapeammin esimerkiksi motivaation tarkasteluun, jossa taas laajemmat sosiaaliset seikat jäävät helposti huomiotta. (Esim. Coakley 2011.) Toimijuuden huomioiminen olisi kuitenkin tärkeää – esimerkiksi tutkimuksemme kiinnikurojien kohdalla toimijuus oli vahva urheilupolun resurssi, kun taas ajelehtijoiden kohdalla toimijuus olisi kenties kaivannut ympäristön tukea.

Tutkimus antaa aiheita pohtia myös lapsi- ja nuorisourheilun tulevaisuutta. Historiallisena trendinä rationalisoitua ja menestystakuinen kilpaurheilu tarkoittaa lajisosialisaation syvenemistä. Rekrytointikamppailulle ja valmennuksen tehostumiselle ei ole näköpiirissä loppua. Vaihtoehtojen kehittäminen on silti nykypäivänäkkin ajankohtaista, kuten aiemmin oli voimistelun korostaminen kilpaurheilun vastineena. Nyt ”vaihtoehtoprojektiksi” voinee tulkita lasten ja nuorten liikunnallisen elämäntavan, jota pyritään julkisellakin tuella edistämään erilaisin tavoin. Lisäksi yksityiset palveluntarjoajat ovat ryhtyneet tuottamaan liikuntapalveluita enenevästi myös lapsille. Mahdollista onkin, että tulevaisuudessa lasten ja nuorten organisoitu toiminta eriytyy entistä vahvemmin kilpaurheilun lajisosialisaatioon ja liikunnallista elämäntapaa edistävään monipuoliseen, lajisosialisaatiosta kokonaan karkaa-

vaan tekemiseen. Syntykö näiden erilaisten liikuntakulttuurien välille syvenevä kuilu vai pystyvätkö ne yhteisloon ja vuoropuheluun lasten ja nuorten elämismaailmassa? Muita vaihtoehtoja liikuntakulttuurin uudistumiseen tarjoavat vielä esimerkiksi omaehtoisuuteen perustuva nuorisokulttuurinen liikunta sekä liikkumisen seuraamiseen ja edistämiseen kehitetyt teknologiset sovellukset.

Tutkimuksemme osoitti, että nuorten omiin tulkintoihin tukeutumalla urheilupolkujen tarkasteluun löydetään näkökulmia, joita nykyisessä liikuntatutkimuksessa ei ole tavoitettu. Ensinnäkin, urheilun uratutkimukselle on hyödyllistä näkökulman laventaminen urheilullisesta kehittämisestä urheiluun sosiaalistumiseen ja ylipäätään aiempaa laajempaan sosiaalisen tarkasteluun. Tällöin muiden muassa pääoman ja toimijuuden käsitteet tarjoavat uudenlaisia tulkintaulottuvuuksia. Toiseksi, ihmisten omia tulkintoja ymmärtävä tutkimus antaa yleisesti mahdollisuuksia hahmottaa muitakin tärkeitä liikuntasosiologisia ilmiöitä kuten liikunnallisen elämäntavan muodostumista tai urheiluharrastuksen lopettamista. Kolmanneksi, lapsi- ja nuorisourheilun historiallinen tarkastelu tarjoaa välineitä jäljittää niitä muutostrendejä ja pysyvyyksiä, joiden varaan myös tulevaisuuden tutkimusta, ajattelua ja toimia voidaan rakentaa. Esimerkiksi lajisosialisaatioon liittyvä historiallinen muutos ja sen luomat reunaehdot nykyisiin elämänhistoriallisiin urheilupolkuihin tulisi tunnistaa nykyistä paremmin lapsi- ja nuorisourheilussa. Tämä antaisi mahdollisuuksia kehittää lapsi- ja nuorisourheilua lajisosialisaatiota laajempaan liikuntakasvatukselliseen tavoitteellisuuteen.

Lähteet

Haastattelut

Outi Aarresola, syyskuu 2012 - tammikuu 2013 (Helsinki, Jyväskylä ja Sotkamo). Litteroidut haastattelut haastattelijan hallussa.

Kirjallisuus

- Aarresola, Outi 2015. Lasten ja nuorten monenkirjavat urheilupolut. Teoksessa Itkonen, Hannu Laine, Antti (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, tutkimuksia 1/2015, 153–168.
- Aarresola, Outi & Konttinen, Niilo 2012. Vanhemmat moni-ilmeinen vaikuttaja kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. *Liikunta & Tiede* 49 (6), 29–35.
- Antikainen, Ari 1998. Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Antikainen, Ari 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 251–296.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 2009 [1966]. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. 5. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Bloom, Benjamin S. (toim.) 1985. *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine Books.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. 1995. Refleksiivisen sosiologian tarkoitus. Teoksessa Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (toim.) Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Suom. laitos M'hammed Sabour & Mikko A. Salo. Joensuu University Press, 85–256.

- Côté, Jean; Baker, Joseph. & Abernethy, Bruce 2007. Practice and play in the development of sport expertise. Teoksessa Tenenbaum, Gershon & Eklund, Robert. C. (toim.) *Handbook of Sport Psychology*. 3. painos. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 184–202.
- Coakley, Jay 2011. Youth Sports: What Counts as Positive Development? *Journal of Sport and Social Issues* 35 (3), 306–324.
- Elder, Glen H. 1998. The life course as developmental theory. *Child development* 69 (1), 1–12.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Habermas, Jürgen 1987 [1981]. *The Theory of Communicative Action. The Critique of Functionalist Reason*. Cambridge: Polity Press.
- Hitlin, Steven & Elder, Glen H. Jr. 2007. Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency. *Sociological Theory* 25 (2), 170–191.
- Huotelin, Hannu 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu 1996 (toim.). *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 13–42.
- Häkkinen, Antti; Salasuo, Mikko; Ojajärvi, Anni & Puuronen, Anne 2013. Johdanto. Teoksessa Häkkinen, Antti; Salasuo, Mikko; Ojajärvi, Anni & Puuronen, Anne (toim.) *Sosiaalinen albumi: Elämäntavat sukupolvien murroksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 139, 7–20.
- Ilmanen, Kalervo 2004. Kilpaurheilun etiikka ja moraali. Teoksessa Mero, Antti; Nummela, Ari; Keskinen, Kari & Häkkinen, Keijo (toim.) *Urheiluvallennus*. Lahti: VK-kustannus, 381–386.
- Itkonen, Hannu 2003. Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarinen, Mervi (toim.) *Nuoruuden vuosisata – Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 909, 327–343.
- Itkonen, Hannu; Salmikangas Anna-Katriina & Simula, Mikko 2010. Liikkumisen sosialisaatio kolmessa kylässä. Tutkimus Matovaaran, Nakertaja-Hetteenmäen ja Sivakkavaaran liikkumiskulttuurien muutoksista. *Kasvatus & Aika* 4 (2), 69–82. Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2004. *Sosiologia*. WSOY: Helsinki.
- Kiilakoski, Tomi 2015. Toiminta ja mahdollisuusehdot. Pääkirjoitus. *Nuorisotutkimus* 33 (2), 1–2.
- Kivelä Päivi & Siisiäinen, Martti 2007. Sosiaalinen pääoma ja verkostot – teoriasta empiriaan. Teoksessa Alanen, Leena; Salminen, Veli-Matti & Siisiäinen, Martti (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 149–180.
- Kokkonen, Jouko 2015. *Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 3.
- Kärkkäinen, Pekka 1992. *Kisailusta urheiluksi*. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.) *Suomi Uskoi Urheiluun*. Helsinki: VAPK-kustannus, 155–214.
- Laine, Leena 1992. *Suomi huippu-urheilun suurvaltana*. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.) *Suomi uskoi urheiluun*. Helsinki: VAPK-kustannus, 215–233.
- Lavallee, David & Wylleman, Paul 2000. *Career transitions in sport: international perspectives*. Morgantown: Fitness Information Technology.
- Lehtinen, Anja-Riitta & Vuorisalo, Mari 2007. Lasten sosiaalinen pääoma – mittaamisen kokemuksia ja haasteita. Teoksessa Alanen, Leena; Salminen, Veli-Matti & Siisiäinen,

- Martti (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 211–247.
- Liikanen, Veli & Rannikko, Anni 2015. Vaihtoehtolajit nuorten liikunnallisena elämäntapana. *Liikunta & Tiede* 52 (1), 47–54.
- Mayer, Karl Ulrich 2003. The sociology of life course and lifespan psychology: Diverging or converging pathways? Teoksessa Staudinger, Ursula M. (toim.) *Understanding human development: dialogues with lifespan psychology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 463–481.
- Myllyniemi, Sami & Berg, Päivi 2013. Nuoria liikeellä! Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 140.
- Nevala, Arto 2012. ”Mitään jalkapalloa miehekkäämpää ei voi ollakaan” – viisi vaihetta kylätappelusta viihdetuotteeksi. Teoksessa Ilmanen, Kalervo & Vehmas, Hanna (toim.) *Liikunnan Areenat – Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, julkaisuja 1/2012, 239–260.
- Nieminen, Juha 2003. Vanhempain valvottavista asiantuntijain analysoitaviksi. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarinen, Mervi (toim.) *Nuoruuden vuosisata – Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 909, Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, 261–281.
- Ojala, Anna-Liisa 2015. Vaihtoehtoisuutta ja valtavirtaisuutta. Tutkimus suomalaisten lumilautailijoiden uria raamittavista asenteista, olosuhteista ja resursseista. *Jyväskylän yliopisto, Studies in Sport, Physical Education and Health* 219.
- Ojala, Anna-Liisa & Itkonen, Hannu 2014. Nautinnonhalu vie voitonjanon: Lumilautailu ja urheilun muuttuvat sosialisatioympäristöt. *Kasvatus & Aika* 8 (4), 7–19.
- Patton, Michael Quinn 2015. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. 4. painos. Sage Publications.
- Piispa, Mikko & Salasuo, Mikko 2014. Taiteilijan elämänkulku: tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 156.
- Puuronen, Vesa 2006. *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo 2004. *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.
- Salasuo, Mikko; Piispa, Mikko & Huhta, Helena 2015. Huippu-urheilijan elämänkulku. Tutkimus urheilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 166.
- Suomen Lentopalloliitto r.y. 1982. *Nuorten valmennusopas, osa I*. Helsinki: Suomen Lentopalloliitto r.y.
- SVUL 1978. *Urheiluseuran nuorisovalmennus*. Helsinki: Suomen valtakunnan urheiluliitto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 7. uud. laitos. Helsinki: Tammi.
- Vuolle, Pauli 1977. *Suomalaisen huippu-urheilijan elämänura: perustietoja vuosina 1956–1972 huipulla olleiden suomalaisten urheilijoiden urheilu-urasta, sosiaalisesta taustasta, koulutuksesta, ammatista ja yhteiskunnallisesta osallistumisesta*. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön tutkimuslaitos.
- Weber, Max 1978 [1922]. *Economy and society – an outline of interpretive sociology*. Berkeley: University of California Press.
- Webster, Leonard & Mertova, Patricie 2007. *Using narrative inquiry as a research method: an introduction to using critical event narrative analysis in research on learning and teaching*. London: Routledge.

Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa – rationalisoituvan urheilun nykysosialisaatio nuorten tulkitsemana

Zacheus, Tuomas 2008. Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos. Turun yliopiston julkaisuja 268.

LitM Outi Aarresola on liikunnan yhteiskuntatieteiden tohtorikoulutettava Jyväskylän Yliopistossa ja tutkija Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa. Aarresola valmistee väitöskirjaa nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisesta.

YTT Hannu Itkonen toimii liikuntasosiologian professorina Jyväskylän yliopistossa.

LitM Jari Lämsä on yhteiskuntatieteiden yksikön johtaja Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa.